

Cartularul Universității din Paris

**Prevederi capitulare
(secolele XIII-XV)**

Traducere din limba latină de Cristian Iosif
Studiu introductiv, note și indici de Marina Cristea

Galaxia Gutenberg

2022

Cuprins

Capitulele generale cu privire la organizarea și desfășurarea învățământului la Universitatea din Paris și în cadrul celorlalte <i>studia</i> (secolele XIII-XV)	9
I, 57. Constituția Ordinului Dominican stabilită cu ocazia Capitulului generalisim din timpul magistrului Iordanus, cu privire la școlile de la Paris ale Ordinului.....	65
I, 327. Numirea reprezentanților priorilor la Capitulum provincial al Ordinului Dominican cu privire la întreținerea studenților, precum și la însemnările și cărțile acestora	71
II, 580. Constituțiile Ordinului Franciscan cu privire la școlile și studenții de la Paris.....	77
II, 588. Statutele Capitulelor generale ale Ordinului Augustinienilor Eremiti de la Siena sub priorul general Simon de Pistoia cu privire la studenții de la Paris. Dezbaterile din cadrul Capitulului	93
II, 613. Statutul Capitulului general al Ordinului Augustinienilor Eremiti reunit la Napoli, sub priorul general Francisco de Monterubiano, cu privire la bacalaureații de la Paris ai Ordinului	95
II, 620. Statutul Capitulului general al Ordinului Dominican, din timpul lui Bernardus de Juzico, magistrul general, reunit la Köln, cu privire la școlile de la Paris și la candidații la licență.....	99
II, 632. Statutul Capitulului general al Ordinului Dominican reunit la Besançon, în timpul magistrului	

general Bernardus de Juzico, cu privire la candidații la
magisteriu de la Paris 103

II, 654. Capitulum general al Ordinului Dominican întrunit
la Genova, în timpul lui Aymericus de Placentia,
magistrul general, dispune alegerea unui lector principal
al *Sentinelor* pentru școala de la Paris a Ordinului..... 105

II, 704. Statutul Capitulum general al Ordinului
Dominican reunite la Metz, în timpul lui Berengarius de
Landorre, cu privire la cuprinsul învățaturii lui Thomas
de Aquino și la examinarea scrierilor fraților 109

II, 717. Regulamentele Capitulelor generale ale Ordinului
Dominican reunite la Bologna, în timpul lui Berengarius,
magistrul Ordinului, cu privire la dreapta învățătură și la
cea a lui Thomas de Aquino, precum și cu privire la cărți,
bibliotecă și studenți 113

II, 723. Regulamentul Capitulum general al Ordinului
Dominican întrunit la Paris, în timpul lui Berengarius,
magistrul Ordinului, cu privire la candidații la
bacalaureat și la prezența magiștrilor în Teologie la
Universitatea din Paris 119

II, 795. Dispozițiile Capitulum general al Ordinului
Dominican din timpul lui Hervaeus Brito, întrunit cu
privire la magiștri și la lectorii principali. Repartizarea
bacalaureaților 123

II, 849. Hotărârile Capitulum general al Ordinului
Augustinienilor Eremiti în timpul priorului general
Guillelmus de Cremona, cu privire la școala de la Paris
și la celelalte școli ale Ordinului 129

II, 912. Interdicția Capitulului general al Ordinului Dominican, în timpul lui Barnabas de Vercelli, ca magiștrii să facă cheltuieli cu ocazia discursului de recepție. Repartițiile bacalaureaților.....	133
II, 915. Prevederile Capitulului general al Ordinului Cistercian cu referire la mesele oferite de studenți și la ordinea în care cursorii și bacalaureații trebuie să citească și să fie promovați	137
II, 990. Regulamentul Capitulului general al Ordinului Augustinienilor Eremiti, în timpul lui Guillelmus de Cremona, întrunit cu privire la lectorii <i>Sentințelor</i> , la slujitorii magiștrilor și la copiștii de la Paris.	139
III, 1233. Prevederile Capitulului general al Ordinului Dominican, condus de Simon de Lingonis, magistrul general, cu privire la studii, la repartizarea bacalaureaților la lectura <i>Sentințelor</i> și la candidatura lor la magisteriu	143
IV, 1817. Regulamentul Colegiului Bernardin de la Paris al Ordinului Cistercian cu privire la bacalaureații lectori ai Bibliei sau ai <i>Sentințelor</i>	147
Bibliografie	149
Index de nume	158
Index de toponime	161
Index de denumiri	163
Index de termeni	166

**Capitulele generale cu privire la organizarea și
desfășurarea învățământului la Universitatea din Paris și
în cadrul celorlalte *studia*
(secolele XIII-XV)**

În 789, puterea regală dispunea, prin Sinodul de la Aachen, ca „în fiecare mănăstire și catedrală să existe școli (*scholae publicae*¹), în care tinerii să învețe Psalmii, alfabetul, cântările, calendarul sărbătorilor religioase și gramatica.”, primele școli care au pus în aplicare aceste prevederi fiind cele de la Tours și Metz.²

Potrivit capitolului XXX al Conciliului de la Paris din 829, care afirma sprijinul puterii regale pentru educarea tinerilor pregătiți în aceste *scholae* în vederea propovăduirii învățaturii creștine, se recomanda exercitarea de către preotul delegat în acest sens de către episcop a unei discipline mai stricte și mai multă rigoare în studiu.³

Subvențiile acordate de casa regală susțineau efortul de educare și totodată evanghelizare al Bisericii, învățământul desfășurându-se în spațiile acesteia și cu dascălii for-

¹ Numite și *scholae exteriores* sau *externae*, anume deschise tuturor, spre deosebire de școlile mănăstirești, *scholae internae* sau *interiores*. (É. Lesne, *Les écoles de la fin du VIIIe à la fin du XIIe siècle*, Facultés catholiques, Lille, 1940, p. 430; H. Denifle, O.P., *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, I, Weidmann, Berlin, 1885, p. 658, n. 16)

² F. X. Thalhoffer, *Unterricht und Bildung im Mittelalter*, J. Kösel & F. Pustet, München, 1928, p. 34.

³ M. D. A. Sibour, *Actes de l'église de Paris touchant la discipline et l'administration*, J.-P. Migne, Petit-Montrouge, 1854, pp. 15-16 și n. 1.

mași de Biserică. La Paris, alături de alte școli monastice benedictine, cum erau S. Martinus de Campo (Saint-Martin-des-Champs) și S. Dionysius (Saint-Denis)⁴, notabilă în acest sens a fost școala de la S. Germanus de Prato (Saint-Germain-des-Prés)⁵, abatăie înființată în secolul VI.

Din perspectivă educațională, secolele IX-XII au fost numite, în Franța, «perioada benedictină».⁶

Ca urmare a reformei carolingiene a învățământului⁷, laicii beneficiau de instrucție, însă disciplina specifică acestor *scholae interiores*, rezervate fraților călugări, avea atât de mult de suferit, încât în cursul secolului al XII-lea, școlile monastice au încetat treptat să mai formeze clerici seculari.⁸

În ceea ce privește școala catedralei Notre-Dame, aceasta a fost condusă, din 1095, de arhidiaconul Guillelmus de Campellis (de Champeaux)⁹, între 1113-1119, de discipolul și apoi rivalul său, Petrus Abaelardus, în perioada 1145-1159, de Pe-

⁴ L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, Dumoulin, Paris, 1866, pp. 147-149 și H. Denifle, O.P., *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, I, ed. cit., pp. 712-713.

⁵ O. Pedersen, *The First Universities. Studium generale and the Origins of University Education in Europe*, R. North (trad.), Cambridge UP, 2000, p. 130.

⁶ L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, ed. cit., p. 173 și urm.

⁷ În sensul dat de J. Fleckenstein, *Die Bildungsreform Karls des Großen als Verwirklichung der norma rectitudinis*, Josefs-Druckerei, Bigge an der Ruhr, 1953. Pentru localizarea lor în provincia Franței în secolele XI-XII, vezi A. Destemberg, *Atlas de la France médiévale. Hommes, pouvoirs et espaces, du Ve au XVe siècle*, Autrement, Paris, 2017, p. 59.

⁸ H. Rashdall, *The Universities of the Europe in the Middle Ages*, I, Oxford, 1895, p. 346.

⁹ D. Poirel, „L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique”, *Bibliothèque de l'école des chartes*, vol. 156, nr. 1 (1998), p. 191.

trus Lombardus, iar între anii 1160-1169, de Petrus Comesator, ultimii doi fiind menționați în prezentul volum ca autori de comentarii de tip *sententiae*.

Profesorul de dialectică al lui Abaelardus, Guillelmus de Champeaux, avea să se retragă de la Notre-Dame în 1108, pentru a fonda în afara Parisului abația Saint-Victor¹⁰, așezământ destinat unei comunități de canonici regulari, care urmau regula Sf. Augustin. *Schola* de la Saint-Victor accepta și studenți seculari.

Fondată în secolul VI, abația augustiniană S. Genovefa în Monte (Sainte-Genève) se asociază din 1147 cu cea de la Saint-Victor, ca urmare a exigenței de a înlocui magistrii seculari cu dascăli augustinieni.¹¹ Aceasta avea, la rândul ei, o școală care admitea, ocazional, studenți seculari.¹²

Nemulțumit de puluția școlilor pariziene, dar și de prestația magiștrilor¹³, abatele Stephanus de Tournay (1177-1192) promovează unirea școlii de la Sainte-Genève cu cea de la

¹⁰ L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, ed. cit., p. 144. În 1113, anul în care Guillelmus devine episcop de Châlons-sur-Marne, Ludovic al VI-lea recunoaște noua abație. (D. Poirel, „L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique”, *Bibliothèque de l'école des chartes*, cit., p. 191)

¹¹ L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, ed. cit., p. 143.

¹² Cf. H. Denifle, O.P., *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, I, ed. cit., pp. 659, n. 21.

¹³ Vezi scrisoarea adresată pontifului Gregorius al IX-lea, între 1192-1193, în *Patrologia Latina*, ed. cit., vol. 212, Epistola CCLI, col. 517: „Lapsa sunt apud nos in confusionis officinam sacrarum litterarum, dum et discipuli solis novitatibus applaudunt, et magistri gloriae potius invigilant quam doctrinae (...)” [La noi - la Paris (subl. n.) - au decăzut cu totul studiul Scripturii, atâta vreme cât discipolii aplaudă numai nou-tățile, iar magistrii urmăresc mai degrabă gloria decât învățătura creștină (...).]

Notre-Dame sub egida Universității din Paris.¹⁴ După o funcționare neîntreruptă de-a lungul secolului al XII-lea, în secolul următor, Sainte-Genève devenea emblema Artelor Liberale, așa cum Notre-Dame, „leagănul Universității din Paris”¹⁵, avea să fie pentru studiul Teologiei.

Spre deosebire de acestea, deși în secolul al XII-lea Saint-Victor a fost una dintre școlile de filosofie și teologie medievală de prestigiu, datorită contribuției unor personalități marcante precum Guillelmus de Champeaux (1070-1121), Hugo de Saint-Victor (†1141), elevul său, poetul și inmograful Adam de Saint-Victor (†1146?), Achardus de Saint-Victor (†1171), din 1162, episcop de Avranches, Riccardus de Saint-Victor (†1173), prior de Saint-Victor din 1162, sau biblistul Andreas de Saint-Victor (†1175)¹⁶, în secolul următor nu a avut nici un reprezentant în cadrul Facultății de Teologie de la Paris.¹⁷

„Școli mănăstirești și școli ale bisericilor-catedrale¹⁸, iată clasificarea curentă și desigur, perfect justificată, a centrelor intelectuale ale secolului al XII-lea. (...) Școlile mănăstirești, rodul matur al societății feudale (...) aveau să pregătească în jurul catedralelor noi lăcașe dedicate educației, așa numitele

¹⁴ Cf. H. Denifle, O.P., *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, I, ed. cit., pp. 655-656, 681 și 682.

¹⁵ *Ibid.*, p. 677.

¹⁶ *L'École de Saint-Victor de Paris. Influence et rayonnement du Moyen Âge à l'époque moderne*, D. Poirel (ed.), Brepols, Turnhout, 2010, pp. 8-9 și 15 și D. Poirel, „L'école de Saint-Victor au Moyen Âge: bilan d'un demi-siècle historiographique”, cit., pp. 191-200.

¹⁷ Ch. Thurot, *De l'organisation de l'enseignement dans l'Université de Paris au Moyen Âge*, A. Picard, Paris, 1850, p. 113.

¹⁸ Sau școli episcopale. (L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, ed. cit., p. 178 și urm.)

școli episcopale. În secolul al XIII-lea, corporațiile universitare ale clericilor și ale Ordinilor Cerșetoare aveau să amplifice și să instituționalizeze succesul acestor școli episcopale în centrele urbane doritoare de libertate și progres, în vreme ce școlile mănăstirești aveau să se stingă ca urmare a conservatorismului.”¹⁹

În ciuda valorii de adevăr a celei mai mari părți a afirmației de mai sus, școlile mănăstirești aveau să se regăsească în fizionomia noilor școli conventuale urbane²⁰, acele *studia particularia* și *generalia* de mai târziu, fondate în majoritatea orașelor europene²¹, ca urmare a organizării Ordinilor Fraților Cerșetori (*Ordines Fratrum Mendicantium*) și a celorlalte congregații religioase recunoscute de autoritatea apostolică.

Programa de studiu a școlilor monastice, bazată pe *trivium* și *quadrivium*, se regăsea completată în cea a școlilor conventurilor fondate în secolul al XIII-lea de către noile ordine religioase.

Sensului primar al *conventus* (adunare) i se adaugă cel de edificiu destinat unei comunități, introdus de Ordinul Dominican. Este echivalent termenilor cenobie, mănăstire, abație, respectiv *praepositura*, priorat sau colegială, utilizate în cadrul ordinelor canonice.

¹⁹ G.-M. Paré - A.-M. Brunet - P. Tremblay, *La Renaissance du XIIe siècle: les écoles et l'enseignement*, Paris-Ottawa, 1933, p. 18. Cf. C. H. Haskins, *The Renaissance of the Twelfth Century*, Harvard UP, 1927, pp. 371-372.

²⁰ Vezi L. Maitre, *Les écoles épiscopales et monastiques de l'Occident (768-1180)*, ed. cit., p. 207 și urm. și P. Lippini O.P., *La vita quotidiana di un convento medievale*, Studio Domenicano, Bologna, 1990, pp. 29-30.

²¹ Urbanizarea Europei înregistrează progrese între 1070-1130, pe fondul constituirii comunelor și al evoluției raporturilor acestora cu puterea regală. (A. Destemberg, *Atlas de la France médiévale. Hommes, pouvoirs et espaces, du Ve au XVe siècle*, ed. cit., p. 54)

În jurul anului 1208, Universitatea din Paris obținea recunoașterea Sf. Scaun²², iar învățământul teologic lua avânt ca urmare a eforturilor Ordinului Fraților Cerșetori, cărora li se alăturase Ordinul Cistercian.²³

În 1215, cardinalul legat Robertus de Courçon reglementa statutele universitare, programa de învățământ și diferitele direcții curriculare.²⁴

În anul 1253, din cele douăsprezece posturi de magistru din cadrul Facultății de Teologie a Universității din Paris, nouă aparțineau conventurilor.²⁵

Este vorba despre conventurile pariziene ale Ordinului Cistercian, fondat în 1098, respectiv a patru dintre Ordinele Cerșetorilor: în ordinea înființării, Ordinul Franciscan (1209), Ordinul Dominican (1216), Ordinul Carmelitan (1226)²⁶ și Ordinul Augustinian (1243).

Prezentul volum reunește prevederi capitulare relative la organizarea învățământului numai în cadrul Ordinului Cistercian, Franciscan, Dominican și Augustinian, al căror numi-

²² *Chartularium Univ. Paris.*, vol. I, H. Denifle, O.P. - E. Chatelain (ed.), nr. 7, p. 66.

²³ H. Denifle, O.P., *Die Universitäten des Mittelalters bis 1400*, I, ed. cit., p. 710.

²⁴ *Ibid.*, nr. 20, pp. 78-80.

²⁵ Ch. Thurot, *De l'organisation de l'enseignement dans l'Université de Paris au Moyen Age*, ed. cit., p. 112. Creșterea acestora nu era acceptată de magiștrii seculari, situație care avea să degenereze la mijlocul secolului al XIII-lea în conflictul dintre seculari și Ordinele Cerșetoare. Vezi infra, pp. 37, n. 119 și 125, n. 293.

²⁶ Deși comunitatea carmelitană fusese constituită în jurul lui 1150, ca ordin eremitic, asemenea celui augustinian, regula ei avea să fie primită din partea Sf. Albert al Ierusalimului în timpul patriarhatului acestuia (1205-1214) și avea să intre în categoria Ordinului Cerșetoare numai în 1226, prin aprobarea Regulii ordinului de către Honorius al III-lea. (*Bullarium diplomatum et privilegiorum Sanctorum Romanorum Pontificum*, vol. III, nr. 78, A. Tomassetti (ed.), Torino, 1858, p. 415)

tor comun este vocația apostolatului și preocuparea pentru studiu.

Capitulele. Deși ideea Capitulelor generale se regăsește deja în regulile cenobitice ale lui Pachomius și Vasile cel Mare, iar în Occident a fost pusă în practică încă din secolul al XI-lea de Ordinul Cistercian, acestea au fost prevăzute în mod expres de Innocentius al III-lea (1198-1216), pentru a întări disciplina în cadrul ordinelor religioase, în Decretul pentru Subiaco, în care recomanda reuniunea anuală generală a acestora.²⁷

Însă, recomandarea avea să fie stipulată în regulile individuale și apoi pusă în aplicare de fiecare ordin în parte în momente diferite, de aceea canonul 12 al Conciliului de la Lateran din 1215 dispunea ca acele ordine care nu adoptaseră până la acea dată dispoziția, să convoace Capitule generale o dată la trei ani.²⁸

Astfel, Canonul 12 prevedea ca ordinele și congregațiile care nu organizaseră până atunci Capitule generale să procedeze la aceasta și să invite cu acea ocazie câte doi abați cistercieni, Capitulele organizate de aceștia fiind nu numai primele din punct de vedere cronologic, ci și un model demn de urmat.²⁹

Importanța Capitulului general consta în aceea că reunea puterea legislativă, executivă și disciplinară a ordinului: alegea superiorul ordinului, confirma priorii aleși de către conventuri și aproba Constituțiile.

²⁷ M. Heimbucher, *Die Orden und Kongregationen der katholischen Kirche*, I, F. Schönningh, Paderborn, 1933, pp. 208-210.

²⁸ R. Foreville, *Latran I, II, III et Latran IV*, Ed. de l'Orante, Paris, 1965, p. 295.

²⁹ *Ibid.*

Cei patru *visitatores* aleși în cadrul Capitulelor provinciale, care nu puteau fi priori sau lectori, erau trimiși în diferitele provincii să supravezeze modul de desfășurare a vieții în conventurile Ordinului, pentru a raporta în cadrul următorului Capitul general, abaterile pe care le investigaseră și cu privire la care propuseseră corecții, celor aleși ca *definitores*.³⁰

Un *definitor* sau *diffinitor* era un delegat ales din fiecare provincie în cadrul unui Capitul provincial. În număr de patru, aceștia se întruneau de două ori pe an în cadrul Capitulelor definitive (Diffinitoria). *Definitores* sau *diffinitores* puteau fi miniștri provinciali, abați sau priori provinciali, care se deplasau pentru a participa la Capitulele generale și la luarea de decizii (*diffinitiones*) în cadrul acestora.³¹

Discreti erau reprezentanți aleși din fiecare provincie pentru a participa la Capitulul general, fără a avea însă dreptul de a vota conducătorul ordinului.

Capitulele provinciale s-au născut în secolul al XIII-lea, în contextul reformelor lui Gregorius al IX-lea³², ca întruniri regulate ale Ordinului Cerșetore, ale căror conventuri erau dependente administrativ și coordonate la nivel provincial, în vederea asigurării respectării regulilor ordinului și a coeziunii interne a acestora.³³

³⁰ Vezi P. Lippini O.P., *La vita quotidiana di un convento medievale*, ed. cit., pp. 402-403; P. Glorieux, *Répertoire des maîtres en théologie de Paris au XIIIe siècle*, ed. cit., p. 31.

³¹ W. A. Hinnebusch, O.P., *The History of the Dominican Order. The Origins and Growth to 1500*, I, Alba House, New York, 1966, p. 83.

³² Vezi H. Zimmermann, *Das Papsttum im Mittelalter. Eine Papstgeschichte im Spiegel der Historiographie*, E. Ulmer, Stuttgart, 1981, pp. 159-160.

³³ C. Douais, *Acta capitulorum provincialium Ordinis Fratrum Praedicatorum. Première province de Provence, province romaine, province d'Espagne (1239-1302)*, E. Privat, Toulouse, 1894, pp. II-III.